

SIMONE KERN

Een natuurlijke tuin aanleggen

.....

De juiste wilde en inheemse planten kiezen voor
een diervriendelijke tuin boordevol leven!

.....

DELTA S

INHOUD

6 INLEIDING

- 8 Verlangen naar de natuur
- 10 Inheemse wilde planten als oplossing?
.....

16 ONTWERPIDEEËN EN COMBINATIES – MET INHEEMSE WILDE PLANTEN

- 18 Standplaats en ontwerp – afgekeken van de natuur
- 20 Hete en zonnige borders
- 30 Mix van vaste planten voor zon tot halfschaduw
- 34 **Extra:** kortlevende zwervers – perfect voor de natuurlijke tuin
- 36 Vasteplantenborders onder bomen en struiken en in de schaduw
- 42 Bij het water – van vochtig tot nat
- 46 **Extra:** wilde weiden – en kleurrijke zaaisels
- 48 Tuinsituaties
- 52 **Extra:** wilde bloembakken – verschillende soorten op een klein oppervlak
- 58 **Extra:** wilde hoekjes – een kwestie van perspectief
- 60 Wilde moestuin

64 PRAKTIJK EN VERZORGING – DOOR HET JAAR HEEN

- 66 De grond als basis
- 70 Alles loopt in elkaar over
- 72 Minder is meer – ontwikkeling en onderhoud
.....

76 INHEEMSE WILDE PLANTEN – STRUIKEN, VASTE PLANTEN EN MEER

- 78 Bomen en struiken
- 83 Vaste planten
- 100 Kortlevende vaste planten en tweejarigen
- 104 Grassen
- 107 Geofyten
.....

109 REGISTER

111 OVER DE AUTEUR

NATUUR IN DE TUIN

Eigenlijk kan ik me alleen maar over mezelf verbazen. Als kind was ik altijd al veel buiten. Ik zwierf door de omgeving waarin we woonden, maakte, weliswaar tot ernstig misnoegen van mijn moeder, ontdekkingsstochten langs de nabijgelegen rivier, hielp mijn ouders in de tuin of we gingen met het hele gezin in het weekend wandelen. Mijn ouders lieten mij kennismaken met de natuur en wekten in mij de liefde voor die natuur. Ze vertelden me ook hoe een boom heette, welke bloem er bloeide of welke vlinder er fladderde. Meestal hadden we bij het wandelen natuurgidsen bij ons. De liefde voor natuurgebieden, flora en fauna is altijd blijven bestaan. Evenals de fascinatie voor de verschillende strategieën van wilde planten om op de meest onmogelijke plaatsen te kunnen overleven.

Later deed ik een opleiding tot landschapsarchitect. Een van mijn favoriete vakken was plantkunde. Het ging daarbij echter helaas om sierplanten, een vrijwel oneindig aantal soorten en variëteiten uit de hele wereld. Daarmee werden ingewikkelde tuinontwerpen gemaakt. Inheemse wilde planten waren hierover vrijwel niet te vinden. Alsof het twee heel verschillende werelden waren, doken ze bijna niet op in de beplantingen. Dat zou misschien nog niet zo erg zijn als er buiten in de vrije natuur intussen niet iets was gebeurd, namelijk een enorme achteruitgang in de soortenvariatie. Veel wilde planten zijn door de intensivering van de landbouw verdrongen en daardoor verdween

de voedingsbasis voor dieren. Ik ging steeds meer nadenken over met welke planten ik in mijn tuin-ontwerpen insecten en vogels het best kon helpen. En het recept daarvoor lag vlak voor mijn deur: door het gebruik van inheemse wilde planten en het imiteren van natuurlijke structuren. En het werkt! Op deze manier geven we dieren een leef- en voedingsgebied in onze eigen tuin en kunnen we ze observeren.

Maar daar bleef het niet bij. Als architect veranderde ook mijn ontwerpesthetiek. Vooral bij de combinaties van vaste planten haal ik mijn inspiratie nu uit natuurlijke plantvoorbeelden. Heel vaak sta ik vol respect tijdens mijn wandelingen voor een vlakte met hoge vaste planten of magere weilanden en geniet ik van de schoonheid. Dat zijn de inspiraties waar ik mijn tuincreaties op baseer. En door het gebruik van wilde planten 'gebeurde' er nog iets: ik merkte hoe robuust en gezond ze zijn. Er zijn namelijk veel soorten die goed tegen droogte kunnen en in de natuur op extreme plekken groeien – een antwoord op de verandering van het klimaat.

En ten slotte is het gewoon leuk om regelmatig zaden te verzamelen, die in de eigen tuin uit te strooien en te zien hoe daaruit een gevarieerde, aantrekkelijke wilde beplanting ontstaat en hoe de kleurrijke bloemen worden bezocht door veel insecten.

Simone Kern

VERLANGEN NAAR DE NATUUR

Natuur wordt afhankelijk van het maatschappelijk bestel of de tijd verschillend geïnterpreteerd. Zo zijn bijvoorbeeld op historische schilderijen paradijselijke werelden te zien waarin mens en dier in weelderige landschappen samenleven.

Hoe verder van de natuur, technischer en digitaal onze omgeving wordt, hoe groter de hang naar een tastbare en analoog beleefbare wereld lijkt te zijn. Op reis bezoeken we ‘ongerepte’ plaatsen, beschermde natuurgebieden en nationale parken. En in stedelijke omgevingen en parken wordt heel bewust steeds meer wildernis toegestaan.

VERDWIJNING VAN SOORTEN EN VERANDERING VAN HET KLIMAAT

De door de mens veroorzaakte druk op de natuur heeft nu niet meer te ontkennen effecten. De we-

reldwijde intensieve landbouw met gebruik van insecticiden en herbiciden leidt tot een extreme achteruitgang van wilde planten en dieren.

Bouwactiviteiten en bewerking van enorme stukken grond verstoren belangrijke natuurlijke leefgebieden. Het in mei 2019 gepubliceerde rapport van het IPBES (Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten) bevestigde dit duidelijk: driekwart van de natuurgebieden op het land werd door de mens aanzienlijk veranderd, van de geschatte acht miljoen soorten dieren, planten en paddenstoelen worden er wereldwijd ongeveer een miljoen met uitsterven bedreigd, met een stijgende tendens. Maar ook de verandering van het klimaat en de daardoor over de hele wereld stijgende gemiddelde temperaturen

Soortenrijke wilde beplantingen zijn niet alleen heel mooi, ze ondersteunen bovendien veel dieren, zoals wilde bijen.

Wilde stadsnatuur biedt mensen een plek om te ontspannen.

INVLOED VAN DE KLIMAAT- OPWARMING OP WILDE BIJEN

Veel wilde bijen zijn niet alleen gespecialiseerd in één plantensoort, ze zijn ook afhankelijk van de bloeitijd daarvan. In de loop van de evolutie hebben deze insecten zich in hun ontwikkeling aangepast aan het ritme van bloeiende planten. Precies op het moment dat de wilde bijen pollen nodig hebben voor hun broedsels, bloeien de juiste bloemen. Door de opwarming van het klimaat verschuiven de bloeitijden, wat een probleem is voor de wilde bijen.

leiden tot een ernstig verlies aan biodiversiteit – vooral bij planten die zich niet snel genoeg kunnen aanpassen.

STEDELIJKE NATUUR – NATUUR VOOR DE DEUR

Met al deze kennis en informatie is het niet verwonderlijk dat steeds meer mensen iets willen doen om dit scenario tegen te gaan. Dit begint bij het consumptiegedrag en de mobiliteit en loopt via voedingsmiddelen tot een actieve inzet bij milieuprojecten. Maar ook stukken grond en gebieden die tot een paar jaar geleden klassiek werden onderhouden en vormgegeven, worden steeds vaker in het kader van het stimuleren van de biodiversiteit veranderd of nieuw aangelegd. Zo hebben veel steden en gemeenten in Nederland en België acties ondernomen en charters ondertekend voor het behoud van de biodiversiteit en ze geven zo het goede voorbeeld. Ze leggen gevarieerde beplantingen en site-specifieke weiden aan, laten vaste planten soms ook de hele winter staan en gebruiken steeds meer wilde planten – kortom: de natuur krijgt steeds meer ruimte in de stad. Misschien daardoor gesteund en gestimuleerd besluit

ten steeds vaker ook mensen met een tuin om een natuurlijke tuin aan te leggen met veel wilde planten. Zo kunnen ze de natuur en dieren in hun eigen tuin observeren en beleven.

NATUUR EN LEVENDIG- HEID VOOR ONS WELZIJN

Voordat ik echter inga op de toepassing van wilde planten en het nut daarvan voor het in stand houden van soorten moet hier nog een ander voor de mens niet te onderschatten aspect worden belicht, namelijk onze gezondheid. Natuurgebieden hebben een ontspannend effect op mentale vermoeidheid en stress. Het verblijf in natuurlijke parken en soortenrijke tuinen waar de mens de natuur kan beleven, leidt aanwijsbaar tot een afname van hoofdpijn en malaise. Zelfs het concentratievermogen neemt toe. In het algemeen heeft de natuur dus ook een gezondheidsbevorderend effect.

INHEEMSE WILDE PLANTEN ALS OPLOSSING?

Met soortenrijke en voor de standplaats geschikte beplantingen met wilde vaste planten stimuleren we de biodiversiteit in onze eigen tuin. Deze planten zijn bovendien goed bestand tegen de klimatologische veranderingen.

ANTWOORD OP DE VERANDERING VAN HET KLIMAAT

Inheemse wilde planten hebben een verrassend grote standplaatsamplitude. Dat betekent dat een vaste plant die volgens het boekje bijvoorbeeld op vochtige grond groeit, in werkelijkheid ook bestand is tegen droogte. Deze eigenschappen hebben wilde soorten door de eeuwen heen ontwikkeld. Tuinbouwrassen kunnen geen gebruikmaken van deze schat aan ervaringen. Bovendien zijn beplantingen met wilde planten in de tuin sowieso zeer veelzijdig. Dat kan ook weleens betekenen dat er een soort weer verdwijnt als het toch te droog wordt en de standplaats uiteindelijk niet geschikt is. Dat zal echter geen afbreuk doen aan de totale indruk van de beplanting, want in dat geval zullen andere soorten zich uitbreiden. Het idee van combinaties van inheemse planten is dat ze niet veel menselijke hulp nodig hebben om te gedijen. Ze zijn klimaatresistent en hebben minder water nodig.

DE VOEDSELPYRAMIDE

Zoals je al kon lezen, bevinden we ons in een tijd met significant soortenverlies. Dit betreft zowel flora als fauna. Beide zijn van elkaar afhankelijk. En voedsel vormt voor ieder leven de basis: plantenetende dieren hebben de juiste planten nodig

en roofzuchtige dieren verslinden op hun beurt veel planteneters. Eenvoudig gezegd vormt de plantenwereld dus de basis van de voedselpyramide. Als in deze keten iets wegvalt of ontbreekt, hebben de soorten die daarna komen een voedselprobleem, wat zelfs kan leiden tot uitsterven.

WAT DE BOER NIET KENT, EET HIJ NIET...

Als we wat willen doen voor onze inheemse dieren, moeten we met de juiste planten een voedselaanbod creëren. Inheemse wilde planten zijn hiervoor de eerste keuze. Zo zijn vruchten van wilde houtige planten, zoals de wilde lijsterbes (*Sorbus*

Grote kattenstaart verdraagt zowel vochtige als droge standplaatsen.

aucuparia) of de zoete kers (*Prunus avium*), een belangrijke voedselbron voor vogels zoals de merel. Al snel verspreidt zich in een vogelkolonie de informatie waar een boom met zoete, rijpe vruchten staat – en even snel is die dan leeggevreten. Er zijn echter ook tuinstruiken, zoals de schoonvrucht (*Callicarpa bodinieri*), met prachtige bessen die niet in de herfst of zelfs in de winter, als veel dieren dringend voedsel nodig hebben, worden gegeten. En daarom versieren de paarse besjes tijdens het koude seizoen de tuin, tot ze in de lente gewoon van de plant vallen – zonder een enkel dier tot nut te zijn geweest. Dan dringt de vraag zich op waarom die toch prachtige bessen niet als wintervoedsel worden gegeten door lijsters en dergelijke. Het antwoord is heel eenvoudig: omdat deze struiken afkomstig zijn uit China en onze vogels ze daarom gewoon niet kennen en daardoor vermijden.

NAUW VERBONDEN – BLOEMEN EN INSECTEN

Door het gebruik van heel specifieke wilde bloeiende planten in de tuin kunnen we insecten die de bloemen van die planten bezoeken aantrekken en observeren, als het ware ‘dieren planten’. Als gevolg van de door de eeuwen heen voortdurende

Merels houden in de winter van lijsterbessen, maar dan alleen van de inheemse soort.

Grote klokjesbij

co-evolutie, de parallele ontwikkeling van bloeiende planten en insecten, ontstond namelijk een wederzijdse afhankelijkheid. Zo worden insecten in eerste instantie door geur of kleur naar de bloemen gelokt. Ook de zoete nectar in de bloem prikkelt om die op te zuigen uit de diepte. Wilde bijen verzamelen bovendien eiwitrijke pollen als voedsel voor hun nakomelingen. En terwijl het insect bezig is op de bloemen, bestuift het die – zonder het zelf te merken. Daardoor kunnen dan vruchten of zaden ontstaan die op hun beurt zorgen voor het behoud van de plant.

WILDE BIJEN – ZELDZAME SPECIALISTEN

De gezamenlijke ontwikkeling van bloemen en insecten gaat vaak zover dat bepaalde wilde bijen alleen maar zijn te vinden op de wilde planten waar zij van houden. En omdat die bijensoorten leven in regionale natuurgebieden, is het belangrijk dat die planten daar goed gedijen. Een mooi voorbeeld hiervan is de grote klokjesbij. Zoals de naam al zegt, is deze bij gebonden aan klokjesbloemen. Hij verzamelt voor het broedsel namelijk alleen maar de witte pollen van deze bloemen. Als je dus deze gespecialiseerde wilde bijen wilt stimuleren en kunnen zien, dan moet je ervoor zorgen dat ze in je tuin de bijpassende wilde vaste plant kunnen vinden.

01

02

VANAF WANNEER IS EEN PLANT INHEEMS?

Overall waar plantaardige vegetatie mogelijk is op onze wereld, vind je wilde planten. In veel gebieden werden die planten echter door de mens verdronen of zijn ze helemaal verdwenen. Wilde planten groeien in hun oorspronkelijke omgeving onder specifieke omstandigheden waaraan ze zich door middel van een eeuwenlange evolutionaire ontwikkeling hebben aangepast – volledig zonder menselijk toedoen zoals kruising of selectie. Dit proces is overigens nog niet beëindigd en gaat gewoon voort.

Wilde planten in de tuin op de juiste manier toepassen is echt een eerste stap. Maar wat te doen als een plant afkomstig is uit Amerika? We creëren dan weliswaar qua vormgeving een aantrekkelijk, natuurlijk karakter, maar zeer waarschijnlijk hebben veel van onze wilde dieren weinig aan deze plant. We moeten dus de radius verkleinen om met de juiste, inheemse wilde planten ook de lokale fauna te verrijken en stimuleren.

OVER INHEEMSE, AUTOCHTONE EN ENDEMISCHE PLANTEN

Als wij ons bezighouden met wilde planten en het nut daarvan voor de inheemse dierenwereld willen begrijpen, dan hebben we eerst nog wat achtergrondinformatie nodig. In dit boek worden planten die in West- en Midden-Europa van nature in het wild voorkomen als inheems bestempeld. Een ander begrip omschrijft vrijwel hetzelfde: autochtone soorten. Ook hiermee worden planten bedoeld die zich in hun huidige verspreidingsgebied óf hebben ontwikkeld óf daar bijvoorbeeld door klimatologische verschuivingen zonder menselijke invloed zijn terechtgekomen. Heel speciaal zijn endemische planten. Deze hebben zich tot een zelfstandige soort ontwikkeld die uitsluitend in een heel bepaalde regio voorkomt, bijvoorbeeld op de Monte Baldo in Italië. Deze berg stak tijdens de ijstijden altijd boven het ijsdek uit. Hij was daardoor een toevluchtsoord voor flora en fauna die daar als relikwieën tot nu toe konden overleven of waar vanwege de isolatie nieuwe, endemische soorten konden ontstaan.